

Wstęp

W 1974 roku w popularnej serii z główką Nefertiti Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe wydały niewielką książeczkę Kazimierza Michałowskiego *Od Edfu do Faras*. Ojciec polskiej archeologii śródziemnomorskiej przedstawił w niej zarys stworzonej przez siebie dyscypliny, która od połowy lat pięćdziesiątych rozwijała się dynamicznie (jak na ówczesne warunki i ograniczenia realnego socjalizmu), przede wszystkim w Warszawie. Książkę czytały miliony, co świetnie ilustruje fenomen tamtych czasów. O polskich wykopaliskach w Faras czy w Aleksandrii rozprawiali przy kawie ówcześni intelektualiści gromadzący w swoich domowych bibliotekach „serię ceramowską”. Ich dzieci szturmowały Uniwersytet Warszawski, jedyną uczelnię, gdzie można było studiować archeologię śródziemnomorską. Co roku przyjmowano 6–10 osób wyselekcjonowanych z około 200 kandydatów, co archeologii śródziemnomorskiej zapewniało bezapelacyjnie pierwsze miejsce w rankingu popularności kierunków studiów.

„Ponieważ dysponujemy ograniczonymi środkami, musimy badać stanowiska pierwszorzędne” – mawiał Kazimierz Michałowski. Faras, Palmyra, Aleksandria, Dongola, Sakkara... Kamienie milowe polskiej archeologii, bez których nasza dyscyplina nie byłaby tym, czym jest dzisiaj. Celem prezentowanego cyklu rozmów jest utrwalenie wspomnień tych, którym dewizę Michałowskiego przyszło realizować w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych ubiegłego wieku.

Rozmowy – przeprowadzone przez Emila Marata – otwiera wywiad ze Stefanem Jakobielskim, ostatnim żyjącym uczestnikiem badań Faras, który na własne oczy widział, jak katedra i całe miasto pogrążają się w wodach Nilu spiętrzonych przez Wielką Tamę Asuańską. Jakobielski swoją przygodę z archeologią kontynuował w Dongoli, gdzie jego towarzyszem, a potem następcą na stanowisku kierownika ekspedycji był bohater kolejnej rozmowy, Włodzimierz Godlewski. Trzeci z archeologów, Michał Gawlikowski, przez dziesięciolecia kierował badaniami w Palmyrze, wspinałym mieście na obrzeżach Imperium

Romanum. Karol Myśliwiec, czwarty rozmówca, ma za sobą znakomitą karierę naukową zwieńczoną odkryciami w Sakkarze, u stóp najstarszej piramidy, i rzeczywistym członkostwem Polskiej Akademii Nauk. Wielką rolę w pracach na stanowiskach archeologicznych odgrywają architekci, tak na etapie dokumentowania odkryć, jak i później, w trakcie ich konserwacji, rekonstrukcji i udostępniania szerokiej publiczności – o tym opowiada Wojciech Kołataj, uczestnik wielu ekspedycji, którego najważniejszym dokonaniem są prace w Aleksandrii, przy pięknym teatrze i monumentalnych łaźniach cesarskich. Najmłodszym bohaterem książki jest Piotr Bieliński, uczestnik, z czasem kierownik badań na wielu stanowiskach w Syrii, Iraku, krajach Zatoki Perskiej, profesor Uniwersytetu Warszawskiego, przez dwie kadencje dziekan Wydziału Historycznego, potem dyrektor Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej UW.

Pracę archeologów na tych stanowiskach koordynował Uniwersytet Warszawski poprzez swoją Stację Badawczą w Kairze (jej kontynuatorem jest Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej UW). Wielką rolę w tym skomplikowanym procesie odgrywał Zakład Archeologii Śródziemnomorskiej Polskiej Akademii Nauk (jego kontynuatorem jest Instytut Kultur Śródziemnomorskich i Orientalnych PAN), z którą to instytucją związani byli dwaj bohaterowie tomu: Stefan Jakobielski i Karol Myśliwiec. Nie można zapominać też o innych instytucjach, przede wszystkim o Muzeum Narodowym i Przedsiębiorstwie Państwowym Pracownie Konserwacji Zabytków (dziś: Polskie Pracownie Konserwacji Zabytków).

Ludzie aktywni w tamtych czasach odchodzą, takie są nieubłagane prawa natury. W ostatnim czasie ubyło kilkoro, z którymi rozmowy bez wątpienia powinny znaleźć się w naszym cyklu: Wiktor Andrzej Daszewski, Zofia Sztetyło, Tadeusz Sarnowski. Nie zdążyliśmy...

Realizację cyklu wywiadów *Od Faras do...* umożliwił specjalną dotacją Jego Magnificencja Rektor Uniwersytetu Warszawskiego, prof. Alojzy Z. Nowak.

Tomasz Derda
Przewodniczący Rady Naukowej
Dyscypliny Archeologia
Wydział Archeologii
Uniwersytet Warszawski

lipiec 2024 r.

Postscriptum

Przed kilkoma miesiącami napisałem we *Wstępie*: „Rozmowy (...) otwiera wywiad ze Stefanem Jakobielskim, ostatnim żyjącym uczestnikiem badań Faras”. Niestety, Stefan odszedł od nas 13 października 2024 roku.

Stefan był człowiekiem niezwykłym, co przyznawali wszyscy, którzy się z Nim spotkali. Wielki erudyta, wybitny uczony, poliglota, ale nade wszystko prawy i szlachetny człowiek, życzliwy i pomocny każdemu, kto tego potrzebował.

Nie ma już wśród nas nikogo, kto pracował w Faras...

marzec 2025 r.